

in veri, čeprav je resničnost tu in tam omilil ali odel v poetično lepoto ljudskih običajev ali osebnega pesniškega privida. Ljubše mu je namreč občutje harmonije kot življenjsko nesoglasje. Kot epični oblikovalec sicer še ne obvlada popolnoma snovi, očitali smo mu nedoslednosti, ponovitve, napake v gradnji, pri risanju značajev ter še marsikje, toda neživih, plitvih ali narejenih strani ne najdemo nikjer. Vse pomanjkljivosti odtehtajo na moč lepi in dovršeni prizori (regula goric, Lakičeva smrt, Ludvikov odhod k vojakom, nevihta, opisi pokrajine itd.). Posebne omembe in priznanja vredno značilnost »Goričanca« predstavlja njegov neprekosljivi impresionizem, barvitost, sočnost in čudovito razpoloženje naših goric, ki so gotovo prvič v takih barvah zaživele v slovenski knjigi. Mnogo pozitivnih strani je bilo poudarjenih tudi že v prvi oceni (DS, 1942, str. 300), zaradi česar jih tukaj nismo še enkrat navajali. Roman kot celota kaže elementarno silo ustvarjanja in krepak pisateljski prijem.

Knjigo je z okusom opremil arh. Vlado Gajšek.

France Vodnik.

Jože Dular: Krka umira. Roman. Založba »Klas« (1). Knjigarna Jože Žužek v Ljubljani. 1943. Strani 507.

Jože Dular ni popolnoma novo ime v slovenski literaturi, saj zavzema v nji že sedaj precej vidno mesto. Sprva je sicer obetal manj, kakor je pozneje dal. Roman »Krka umira« je nenavadno hitra, a hkrati prav tako bogata izpolnitev obljub, ki jih je dajalo njegovo dosedanje leposlovno delo. Pesniška zbirka »Zveste menjave« (1941) s svojo hladno čustvenostjo, miselno poudarjenim nastrojenjem in opisnim impresionizmom je razodevala bolj epsko ko lirsko nadarjenost in v to smer je kazala tudi zbirka njegovih črtic in novel z naslovom »Ljudje ob Krki« (1943). Zanj je značilno nihanje med obnovo anekdote in oblikovanjem v smislu estetskega napora. Nekaj več zanimanja so vzbudile samo nekatere, tako zlasti »Leseni petelin«, »France Oven odhaja« in »Vinograd«. Posebno ugodno pa se je mladi pripovednik napovedal z novelico »Sponsa restitit«, ki je izšla v 94. zvezku »Slovenskih večernic«.

Zadnji izmed navedenih krajših spisov je nastal že prav v delavnici, kjer je pisatelj snoval in ustvarjal svoj obširni roman »Krka umira«. Z njim ni zvezan samo snovno, krajevno in časovno pa tudi po osebi župnika Antona Krčnika, ampak nam nudi vsaj nekoliko tudi vpogled v pisateljevo literarno snovanje. Tako novelica kakor roman pričata, da se pisatelju prvi zarodek motiva opira na kakršno koli že zunanjo pobudo, na zapiske, na zgodovinske podatke in podobno. Kar zadeva pričujoči roman, so mu utegnile dati tako pobudo »Novice«, od koder je pisatelj v resnici zajel tisti zgodovinski material, s katerim je postavil časovno družabno in, recimo, kulturno ozadje povesti. Dogodki, ki jih pisatelj prikazuje, so časovno natančno določeni, postavljeni z zgodovinsko letnico kakor v historični povesti, dasi je vse to kajpada samo zunanji okvir zgodbi, ki pa je zrasla kakor le malokatera slovenska povest na njivi čistega pripovedništva. Motiv zanj mu je mogla nuditi seveda le pokrajina, katere središče je Krka, dolenska reka, ki pa postane obenem tudi središče in gibal vsega dejanja. Seveda je bil ta nagib prav tako samo zunanji, priložniški kakor prej omenjeni zgodovinski napotki, medtem ko je rast in zorenje tega motiva v pripovedni organizem romana pognala edinole iz pisateljeve epske nadarjenosti, iz njegove snujoče domišljije.

Reči si upam, da Slovenci zlepa nismo imeli tako čistega pripovednika, kakor je Dular, če kajpada »čistost« razumemo v smislu avtonomne literarne vrste. Avtor je stopil popolnoma v ozadje in le tako je bilo mogoče, da se je rodila tako mirna epika, kakor jo predstavlja njegov roman »Krka umira«. Pri tem kajpada ne mislim v prvi vrsti na njegovo obsežnost, čeprav je tudi ta stran za pripovedništvo značilna — sicer bolj v fabulativnem kakor v stilnem pogledu — in čeprav je roman eden najobširnejših slovenskih pripovednih del. Poudarjam pa, da se je avtor v težnji po epski objektivnosti znal premagovati tako zelo, da je opustil ne le sleherno filozofsko poseganje v razvoj dogodkov, ampak ni dovolil vanje vstopa niti avtobiografsko-lirskim prvinam, čemur se le stežka — tudi v časovno odmaknjenih zgodbah — ognejo posebno mladi pisatelji, ki opisujejo svojo rodno pokrajino. To distanco je še poudaril s prav očitno

uporabo indirektne govora; z njim je dal svojim ljudem še bolj odmaknjen videz, kakor bi ga utegnil doseči z golim opisom, hkrati pa nam jih je približal v bistvenih sestavinah njihovih značajev, saj je zavisni govor v povesti soroden monologu v drami. Drugačen se zdi le začetni pisateljev prijem v zgodovinsko-vizionarnem uvodu, ki pa ni videti svojsko Dularjev, ampak je nastal bolj pod vplivom Preglja ali koga drugega.

S te strani je Dular v resnici pripovednik »nove stvarnosti«, vsaj v slogovnem smislu. Kajti po snovi je njegov roman, ki je časovno in krajevno trdno omejen, domačijsko-družabna povest, podoba slovenske province v dobi nekako pred tremi četrtstoletji. Kot opis kmečkega življenja pa se giblje roman na meji med zgodovinsko in socialno kmečko povestjo. Kakor smo namreč prej poudarili pisateljev izrazito epski prijem, tako je treba pohvalno omeniti avtorjev smisel za gradnjo romana, ki je prišel do izraza ne le v zgodbi Urbihovega doma, ampak še posebej v tem, da je znal spretno povezati širši obseg ljudi, kar daje njegovemu romanu izrazit kolektivni značaj. Kljub temu, da je avtor odmeril največ strani opisovanju usode vaškega veljaka Urbiha in njegovega sina Tomaža in so v primeri s tem individualne zgodbe nekaterih drugih oseb in družin bolj epizodne, je vendarle poglobilni poudarek na življenju vasi Vavtovca, ki resnično zaživi pred nami v svoji družabni celoti, to je v povezanosti in razklanosti ljudi in interesov, prav posebno pa še v nasprotju bogatih in fevnih. Stari Urbiha, mogočnjaški kmet in podeželski veljak, je podoba konservativnega liberalca iz Bleiweisove dobe, ki »ga skoraj nikoli niso videli v cerkvi«, a se vendarle druží z župnikom, če tako zahtevajo njegovi posvetni interesi, kajti »duhovske baže ljudje imajo včasih besedo, in to še precej veljavno« (str. 36). Po njegovem naziranju »stoji prava sreča na dobrem gruntu, na lepem kupu denarja in na tem, da se te ljudje boje in te spoštujejo. To je nekaj, vse drugo je dim!« (str. 376). S tega vidika ne vlada samo v svoji družini, nad ženo Barbo, ki mu je bolj za sužnjo kakor za ženo, ter nad otroki, izmed katerih mu delata preglavice oba sinova, po njegovi krivdi nori Damijan in Tomaž, ki bi se rad ženil po srcu, a ne po očetovi volji. Prav tako pa bi rad gospodoval nad drugimi, nad vasjo, ko si lasti in jemlje v zakup ves račji lov v Krki, ki je bil v tisti dobi vir lepih dohodkov in je tudi Urbihi pripomogel do bogastva. Pisatelj je tega kmečkega »kralja« poudaril kot tip, kajti »po vsej Krki so posejani Urbihe, ki svojemu bližnjemu še račjega koša ne privoščijo«. Tako pa je že nakazan družabni značaj spora, kmetiške socialne »pravde«, ki jo vodita bajtar Frnatek in kovač Bertuc, nekaj časa skupno, medtem ko Frnatek pozneje prestopi na Urbihovo stran. Pisatelj ni teh bojov opisal samo izredno plastično, ampak tudi napeto, ko je dogodke zvezal z zgodbami individualnih usod ter jih hkrati naslonil na elementarne katastrofe. Posebno dramatičen je konec, ko se z račjo kugo, ki pomori vse rake v Krki, na mah ustavi usodni vir vaše zdražbe in katastrofa zlasti prizadene starega Urbiho, saj pomeni zanj konec vsega, na kar je gradil svojo denarno moč in ugled. Z vidika gradnje je prav ta konec posebno učinkovit, saj zadene poraz Urbiho prav v trenutku njegovega največjega zmagoslavja, na svatbi njegovega sina Tomaža z učiteljevo Rotijo, nevesto, ki je bila nazadnje vseh tudi očetu, potem ko je na porodu umrla Frnatkova Lenčka, mati Tomaževega nezakonskega otroka.

Tako zasnovno in razplet romana je omogočilo avtorju predvsem dejstvo, da je vse zgodbe in dogodke zvezal z osrednjim motivom račjega lova v Krki, ki je na ta način postala gonilna sila dejanja in središče vse povesti. Takó mu je Krka nudila ne le ogródje za zgradbo povesti, ampak je avtorju narekovala tudi čudovito lepe opise pokrajine, kar predstavlja drugo, morebiti še večjo vrednoto pričujočega romana. Prav v opisih Krke in pokrajine okrog nje se je izkazal Dular posebnega mojstra. Pod njegovim peresom zaživi vsa narava, cvetje, rastline in živali, v neki posebni sladnosti resničnosti in poezije. Njegovi opisi so z ene strani tako strokovno-polni, da imamo občutek, kakor da nam prirodoslovec razlaga tajne prirode ter razkazuje herbarij ali akvarij; in vendarle hkrati čutimo, da se ta svet pred nami izpreminja v skrivnost, katero odkrivati je dano samo pesniku. Vse to daje delu nek poseben čar, saj je pi-

satelj sicer trezen realist, ki včasih opisuje življenje tako nepristransko, da se zdi kar nekam suh, dasi ni suhoparen. To je tudi vzrok, da v njegovem romanu zaman iščemo nenavadnih prigod ali zanosnih mest. Po svoji mirnosti predstavlja pravo nasprotje na primer Kociprovemu »Goričancu«, za katerim — kljub večji epični dovršenosti — zaostaja po elementarnosti pisateljske kretnje. Posebej po moramo poudariti tudi Dularjev jezik, ki je izredno skrben in čist; bogato besedje priča, da pisatelj ni nikoli v zadregi za izraz. Zaradi časovne odmaknjenosti dogodkov je upravičena tudi uporaba folklore, zlasti ker ni preveč bohotna in je tudi sicer v skladu z realizmom polpreteklega časa, ki tvori osnovo romana.

Tudi tisk in zunanja oprema knjige sta prav lepa; skrb zanjo je imel akademski slikar Riko Debenjak. France Vodnik.

Janez Jalen: **Bobri**. Tretja knjiga: Vr h. Ljubljana 1943. Slovenčeva knjižnica III/9. Strani 222. Knjigo je opremil in ilustriral Francè Goršè.

Z Vrhom je Jalen sklenil svojo dokaj obširno trilogijo iz pradavnine naših krajev. Tretji del ima v glavnem iste odlike in napake, kakor sem jih navedel za prejšnja dva, zato naj zapišem samo nekaj misli o celotnem tekstu. Prva je ta, da je malo pisateljev — poudarjam pisateljev — ki bi mogli ostati tako mirni in poetični pri opisovanju ljudi in krajev pred tri tisoč leti. (Pri tem naj mi bo dovoljeno popraviti neljubo pomoto, ki se je vtihotapila v mojo oceno prejšnjih dveh delov Jalenovih Bobrov v Domu in svetu 1943/II, stran 124, kjer stoji neutemeljena številka 5000.) Tako je Jalen s to knjigo bolj kot s katero koli drugo dokazal, da je njegova izključna domena domačnostna idilika. Po pravici ga namreč občudujem, kako da ga niso mogli premakniti iz tega sončnega zatišja niti surovi primitivci s svojimi nebrzdanimi goni, niti ne razne zgodovinske nujnosti. Naj omenim samo divje prizore, ki bi se nedvomno porodili slehernemu drugemu oblikovalcu ob izpiralcih zlata. Po spominu mi roje povesti o kalifornijskih iskalcih zlata in vem, da so v njih kar žehte razbesnele strasti. Jalen vse take momente prikaže domala prav tako mirno kakor na primer rojstvo piščali ali glinastega lonca. Seveda pri tem hudo trpi kompozicija romana. Namesto dosledne idilike bi si želeli več primarne epike in dramske napetosti v sami zasnovi. Tako pa nimamo niti enega močnejšega zapleta, niti ne dejavnih nasprotnikov. Vse to mu nadomesti domala imaginarni in povsem neprepričevalni spor med sosednimi rodovi, ob katerem se bralec ves čas sprašuje, kdaj bo prišlo do pričakovanega obračuna. Vendar je Jalen rešil svoj tekst z resnično pisateljsko toplino, s kakršno kramlja in pripoveduje o pradavnih dneh in ljudeh, o najtemnejših strasteh in najhujšem sovraštvu. Bobri so prijetna idila, premaknjena daleč v prazgodovino, pri čemer je Jalenu uspelo, da je z umetniškim navdihom marsikje ujel resnično občutje in okolje. Zlasti v opisu in izrazju je skladen s preprostim primitivcem, posebej pa moram opozoriti na nekatere res ustrezne pesniške primere, kakor: »Vztrajni je pa veslal s svojimi drevaki za glasen pogovor daleč od neprijaznega kolišča« (III/84), ali: »In ni minilo toliko časa, da bi ogloidal bobrovo bedro« (III/135) itd. Toda prepričan sem, da je dal Jalenu bogastvo in polnost sodobnega občutja predvsem umetniški navdih, manj pa resnični študij zgodovine. Kjer koli se namreč iz teksta poblisnejo znanstveni podatki, je njegov pisateljski zanos šibkejši in nekako vezan. To je zelo očitno v drugem delu, kjer je nakopičil razno snov iz materialne kulture, in še bolj v tretjem, kjer se je srečal z Argonavti. Ob teh se je še z manjšo pisateljsko silo prav ta čas ponesrečil Radislav Rudan. Toda tudi pri Jalenu ostajajo ta poglavja izven resnične koncepcije teksta. Človek občuti, da so prisilno vstavljena in da prehajajo v golo anekdotičnost. Eno zahtevo zgodovinskega študija — da so se namreč koliščarji preselili na Podravje — pa je Jalen prav zaradi svoje statičnosti dokaj utemeljeno rešil. S popolno neaktivnostjo Ostrorogega Jelena je namreč zadostno opravičil njegovo miroljubnost in neborbenost ob prihodu Argonavtov, zaradi katerih se je rajši umaknil v nedostopno divjino. Vsak dejavnejši junak bi že načelno terjal drugačno rešitev problema, Jalen pa je z Ostrorogim Jelenom dokaj pre-